

Західно – Українська Народна Республіка

18 жовтня 1918 р. українська парламентарна репрезентація скликала у Львові збори всіх українських послів австрійського парламенту, галицького і буковинського сеймів, представників політичних партій, духівництва та студентства Галичини та Буковини. Збори обрали Українську Національну Раду як політичного представника українського народу в Австро-Угорщині, її головою (президентом) став Є.Петрушевич.

Українська Національна Рада постановила взяти долю народу в свої руки. В її рішенні було записано: 1) всі українські землі під орудою Австрії становлять єдину етнографічну цілиність; 2) тепер вони представляють окрему Українську державу; 3) всі національні меншини мають вислати до Української Національної Ради своїх делегатів; 4) Українська Національна Рада прийме найближчим часом конституцію нової держави; 5) Українська Національна Рада приймає рішення, що на майбутній мирній конференції український народ презентуватимуть його власні представницькі органи, оскільки австрійська влада не має права говорити від імені незалежної України.

Це рішення було проголошено 19 жовтня 1918 р., і цей день є початком існування ЗУНР.

Керівництво ЗУНР розуміло, що для новоствореної держави потрібні збройні сили, тому першою акцією Української Національної Ради було якнайшвидше перебазування до Львова легіону Українських січових стрільців, який перебував тоді в Чернівцях. Січові Стрільці підтримали зусилля Української Національної Ради. 24 жовтня 1918 р. збори старшин Українських Січових Стрільців схвалили від'їзд до Львова, але водночас прийняли резолюцію, якою висловлювались за негайну злуку Львова і Києва.

31 жовтня 1918 р. Рада Міністрів Австрії теоретично визнала право українського народу на самостійність, але жадання Української Національної Ради не було задоволене, бо ніхто з міністрів не погодився з демаркацією кордонів територій, що мали увійти до складу новоствореної держави.

Не гаяли часу й поляки. 28 жовтня 1918 р. у Кракові було створено Польську ліквідаційну комісію, яка мала перейняти владу в усій Галичині від австрійських властей і оформити перехід краю до Польської держави. Комісія оголосила, що визнає владу тільки варшавського уряду, й видала наказ, щоб усі державні органи Галичини здійснювали свої функції від імені польської держави. На 1 листопада 1918 р. вона призначила офіційну передачу влади польським властям, обравши місцем свого постійного урядування Львів. У Львові на цей час зосередилося багато військовослужбовців - поляків, які утворювали свої організації та формували військові загони з цивільного населення.

Баритися далі українцям було не можна. У ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. Військовий комітет вирішив виступити і взяти владу у Львові до своїх рук. До ранку були зайняті всі стратегічно важливі об'єкти міста - військові казарми, телеграф, пошта, будинок сейму, поліцейське управління, банки та ін.

Вранці 1 листопада у Львові з'явилися відозви Української Національної Ради до мешканців столиці і до українського населення всієї Галичини, де, зокрема, відмічалось: "Волею українського народу утворилася на українських землях Австро-Угорської монархії Українська держава... Найвищою властю Української держави є Українська Національна Рада. З нинішнім днем Українська Національна Рада обіймає владу в столичнім місті Львові і на цілій території Української держави". Подібною за змістом була й відозва до українського народу. Крім того, вона інформувала про деякі заходи щодо збереження новоствореної держави. Так, усі вояки української національності мали підлягати тільки Українській Національній Раді і наказам створених нею військових властей.

Формальна передача влади від австрійського намісника відбулася 1 листопада 1918 року. Того ж дня, подолавши розгубленість, поляки почали готувати повстання проти української влади. Вже на початку з'ясувалося, що українці не були до неї підготовлені. Вчинити переворот - це одна річ, а утримати владу - зовсім інша. Отже, боротьба за Львів перетворилася на справжню війну між Галичиною і Польщею.

Вищі органи влади і управління ЗУНР. З проголошенням ЗУНР вищу владу захопила Українська Національна Рада. Саме з цього виходив Основний тимчасовий закон, прийнятий 13 листопада 1918 р. на сесії Української Національної Ради. В ньому, зокрема, говорилось: 1) держава, проголошена Українською Національною Радою 19 жовтня 1918 р., має назву Західна Українська Народна Республіка; 2) до неї входять всі українські етнографічні території, що знаходяться під управлінням Австрії; 3) ця територія утворює самостійну ЗУНР; 4) її сувереном є увесь народ, що обирає своїх представників до Установчих зборів ЗУНР, а Українська Національна Рада і державний Секретаріат здійснюють владу; 5) гербом ЗУНР є золотий лев на синьому полі.

Прийнявши такий закон, Українська Національна Рада взяла на себе компетенцію парламенту. З часом сталися зміни в структурі та персональному складі Української Національної Ради. Так, 15 листопада на її засіданні було прийнято закон про доповнення її складу делегатами з повітів та великих міст краю, тобто вирішено зробити її більш представницьким органом.

4 січня 1919 р. Українська Національна Рада прийняла кілька законів, присвячених удосконаленню її власної структури. Одним з них вирішено утворити Президію у складі президента (голови) - їм був обраний Є.Петрушевич - і чотирьох його заступників. Президент скликав засідання Української Національної Ради і головував на них.

На цьому засіданні Українська Національна Рада утворила ще один важливий орган - Відділ Української Національної Ради. Він складався з президента (голови Ради) і дев'яти членів та виконував функції колегіального глави держави. До компетенції Відділу відносилось: призначення членів уряду; оголошення амністії; затвердження і публікування законів.

У березні 1919 р. Рада прийняла закон про скликання Сейму ЗУНР, а у квітні - виборчий закон. Однопалатний Сейм скликався президентом. З обранням Сейму Українська Національна Рада мала припинити свою діяльність.

Право голосу надавалось громадянам ЗУНР з 21 року, а право бути обраним - з 25 років. Позбавлялися виборчого права душевнохворі та засуджені судом за вчинення злочину.

Сейм складався з 226 послів. Згідно з національним складом населення краю належало обрати 160 українців, 33 поляка, 27 євреїв, 6 німців, Відповідно до цього утворювалися виборчі округи. Обраний таким чином Сейм мав бути скликаний у червні 1919 р. Проте розвиток воєнних подій перешкодив як його скликанню, так і проведенню самих виборів. Місцеві органи влади. Згідно з розпорядженням Української Національної Ради від 1 листопада 1918 р. у всіх місцевостях старі органи влади і управління належало ліквідувати. Замість них слід було утворити нові, українські. Такими органами влади мали стати міські та повітові комісари з дорадчими органами при них - національними радами. Українська Національна Рада 16 листопада 1918 р. видала "Тимчасовий закон про адміністрацію Західноукраїнської Народної Республіки". Значне місце в ньому посідали питання організації та компетенції місцевих органів влади.

Місцеві органи влади Основним представником влади у повіті був повітовий комісар, якого призначав державний секретар внутрішніх справ. Він призначав у села і містечка громадських комісарів, якщо такі ще не були обрані населенням; де були обрані - затверджував кандидатури. Він мав право оголосити розпущеними місцеві громадські ради і призначити до них нові вибори.

В усіх повітах шляхом виборів слід було утворити повітові національні ради (що на практиці в більшості випадків вже було зроблено раніше), а у громадах та містах - громадські і міські ради. Вибори до них проводилися на засадах загального і рівного виборчого права.

До обов'язків повітових комісарів належало: 1) берегти інтереси української державності та протидіяти будь-яким спробам завдати їй шкоду; 2) приймати присягу від службовців повітових служб і адміністрації; 3) приймати рішення з усіх питань, якщо колишні австрійські службовці відмовляються служити; 4) затверджувати розпорядження адміністративних повітових властей загального характеру; 5) давати дозвіл на носіння зброї цивільному населенню; 6) здійснювати нагляд за діловодством усіх державних

інституцій і службових осіб у повіті.

У справах громадської безпеки повітовому комісару підпорядковувалися повітові військові коменданти і коменданти жандармерії. У господарських справах повітові комісари повинні були співпрацювати з повітовими харчовими комітетами.

Органи охорони порядку, судова система. Реорганізація армії. Після проголошення ЗУНР у багатьох повітах і населених пунктах було ліквідовано колишню австрійську жандармерію. Замість неї місцеві комісари почали на добровільних засадах формувати, так звану, народну міліцію. Але така система не могла забезпечити надійної охорони порядку в усій державі. Тому 6 листопада 1918 р. Українська Національна Рада прийняла рішення про утворення корпусу української державної жандармерії. До нього набирали добровольців, в першу чергу з числа військовослужбовців. Державна жандармерія підпорядковувалась спочатку Державному секретаріату військових справ, але з часом була відокремлена від військової влади.

Незабаром в усіх повітах було утворено станиці державної жандармерії, які очолювали жандармські повітові коменданти. Вони повністю підпорядковувались повітовим комісарам, а по службовій лінії - команді державної жандармерії, а остання - відділу громадської безпеки секретарства внутрішніх справ.

Система державної жандармерії, яка склалася на практиці, отримала законодавче закріплення в спеціальному законі Української Національної Ради від 15 лютого 1919 р. Що стосується народної міліції, яка утворилась в багатьох населених пунктах, то вона й надалі продовжувала діяти як орган самооборони.

У 1918 повідомив президента Вільсона про своє оформлення і просив захисту проти намагань Польщі анексувати Галичину. Польський комітет народовий, представник Польщі на мирній конференції, вжили заходів, щоб донести світові, що українські війська перебувають під командою німецьких старшин і що створення України в інтересах Німеччини та Австрії.

Наприкінці лютого 1919 р. мирна конференція направила місію до уряду ЗУНР для переговорів з приводу перемир'я з Польщею. Члени місії виявили повне незрозуміння взаємовідносин Галичини і Польщі, і, поставивши вимогу негайно припинити військові дії, запропонували демаркаційну лінію між Галичиною та Польщею. Третина Східної Галичини зі Львовом та Дрогобицьким районом (нафта) залишалася за Польщею. Уряд ЗУНР цієї пропозиції не прийняв, і війна з Польщею продовжувалася. Внаслідок скаргу уряду ЗУНР до мирної конференції 4 квітня 1919 р. було вислано іншу комісію під головуванням генерала Боти. Новий міжнародний проект українсько-польської угоди був більш сприятливий. За Галичиною залишався Дрогобицький повіт. Уряд ЗУНР прийняв цей проект. У квітні

У 1918 р. до Польщі із Франції прибула добре озброєна армія генерала Галлера. Вона була призначена Антантою виключно для боротьби проти більшовиків, але польський уряд спрямував її проти галицької армії. Перед переважаючими силами французів війська галицької армії відступили.

На початку червня, щоб запобігти падінню дисципліни, було проведено реформу: президентові Є.Петрушевичу надано правадиктатора, він створив Раду уповноважених (С.Голубович, С.Вит-вицький, В.Курманович, І.Мирон). Диктатура сприяла заспокоєнню у війську й припинила анархію. Внаслідок цього галицька армія мала успіхи, але вони були нетривкі.

У середині липня 1919 р. Українська галицька армія перейшла р. Збруч, щоб об'єднатись з військами УНР. Але об'єднати два уряди було неможливо - цьому перешкоджали ідеологічні та персональні чинники.

С.Петлюра і весь провід УНР вважали Є.Петрушевича диктатором недемократичним і незаконним, а Є.Петрушевич і провід ЗУНР вважали перебування С.Петлюри на чолі армії шкідливим для справи.

Науковий співробітник

відділу використання інформації документів ДАЛО

О. Бондар